

het och om hur transportörer av hastighet (vektörer) har en avgörande inverkan på samhällen. Förutom detta är studien färgad av poststrukturalistiska strömningar inom den nya kulturhistorien. Ett minst sagt brokigt teoretiskt avstamp med andra ord, men enligt Lundin och Nilsson med den gemensamma nämnaren att det handlar om ett relationellt och performativt nätverksperspektiv.

Om man utgår från det som Lundin och Nilsson anger som forskningens främsta teoretiska hemvist, nämligen ANT i latouriansk tappning, kan man ändå tycka att det blir en smula problematiskt med den uppdelning som genom de två delstudierna görs mellan sociala/mänskliga och teknologiska/icke-mänskliga förbindelser. Det visar sig dock att ANT-perspektivet inte är konsekvent tillämpat, utan att de bägge delstudierna i själva verket är uppbyggda kring ganska väsensskilda teoribildningar. I den första studien, som fokuserar på mellanmänskliga relationer, har man lämnat ANT därhän och istället använt sig av social nätverksanalys. Den andra delstudien däremot präglas – i linje med ANT – av ett mer symmetriskt förhållande mellan mänsklig och icke-mänsklig agens i nätverken. Möjligen hade man kunnat önska att författarna tydligare hade skrivit fram skillnaderna mellan de olika teoribildningar de använder sig av. Men med detta sagt är bägge delstudierna i sig både intressanta och välskrivna!

En annan teorirelaterad fråga som jag vill framhålla mest därför att den lyfts av just Latour, är tendensen till rundgång mellan teoretiska utgångspunkter och redovisade resultat. *Spritsmuggling på Östersjön* är inte alldeles fri från sådana sammanblandningar och glidningar. Iakttagelser som att nätverken var i ständig tillblivelse, att stabilitet/instabilitet var konstant närvarande och att såväl materiella som immateriella resurser är inte alls ointressanta, men hör likväl till grundantagandena inom ANT snarare än till slutsatserna.

En av de största förtjänsterna med ANT som analytiskt redskap är att det låter oss dyrka upp det oväntade. I det avseendet lyckas studien också bra. Den valda fokusen på nätverk har den fördelen att smugglingen inte reduceras till ett

fåtal lyskraftiga moment eller frontfigurer. Istället blir strävan att veckla ut företeelsen i sin helhet och synliggöra en mångfald av aktörer som på olika sätt bidragit till att göra smugglingen till vad den var. Den som t.ex. trodde att spritsmuggling var ett helt manligt äventyr får genom kartläggningen av nätverken gott om bevis på motsatsen. Genom hela delstudien finns kvinnor som på olika sätt varit involverade i smugglingen. Därför är det nästan lite missvisande att den första delstudien i boken avslutas med underkapitlet *Kvinnorna och spriten*. För detta är verkligen inte typisk ”kvinnor och -historia”, där kvinnors roll i historien behandlas som ett påhängt kapitel, efter det att den ”egentliga” historien har redovisats. Frågan är om inte de smugglande kvinnorna rentav skulle kunna presenteras som ett av studiens viktigare (och inte på förhand givna) resultat.

Avslutningsvis tycker jag det är lovvärt att Lundin och Nilsson valt att presentera sin forskning i en monografi, som har potential att nå ut till en bredare publik. Jag hoppas att boken hittar fram till många läsare och verkar för mer nyanserade perspektiv på denna mytomspunna historia. Samt att den inspirerar till mer forskning – kanske utifrån det digra material av smugglingsberättelser som finns i Sjöhistoriska museets arkiv?

Mirja Arnshav, Stockholm

Mikael Holmqvist: *Djursholm – Sveriges ledarsamhälle*. Atlantis bokförlag, Stockholm 2015. 741 s., ill. ISBN 978-91-7353-772-8.

Djursholm är en plats av symbolvärde som väcker olika slags känslor hos människor. Professorn i företagsekonomi, Mikael Holmqvist har under fyra års tid fältarbetat på denna plats som bebos av människor med höga positioner inom det svenska samhället. Resultatet av dessa studier presenteras nu i en monografi där utgångspunkten är att Djursholm kan förstås som ett ledarsamhälle. Holmqvist vill ta steget vidare från de ledarstudier som fokuserar på professio-

nellit liv och karriär, för att även undersöka hur ledare och deras familjer lever. Han menar att Djursholm kan förstås som representant för en viss livsstil, men även som en plats som är förkroppsligad på så sätt att Djursholm även är ett sätt att föra sig och agera.

Tidigare studier av ledare har undersökt socialisation och identitetsprocesser, men Holmqvist driver argumentet att ledarsamhällen även är konsekurerande. Konsekration betyder ”att inviga någon” eller ”att göra någon helig” och en konsekration, menar Holmqvist, visar vägen för andra samhällen genom sin lyskraft, samt sociala och moraliska upphöjelse. I en konsekration blir personers personliga aura och förhållningssätt till världen viktiga, till skillnad från meritokratiska samhällen, där intellektuella förmågor premieras. Holmqvist menar att djursholmarna förvisso är relativt välutbildade, men att deras inflytande inte beror på formella meriter utan på den aura och prestige som deras livsstil förmedlar. Konsekration är huvudbegrepp i studien och Holmqvist tillämpar det för att visa att Djursholm inte bara är ett samhälle där ledare bor, utan där dess invånare även konsekureras till ledare. Detta menar Holmqvist sker genom att ”kultur, historia, tradition, ceremonier, ritualer och institutioner” präglas av en särskild aura som återskapas av invånarnas agerande. Detta innebär således att Holmqvist studerar klassiska arenor för kulturanalytiker.

Holmqvists omfångsrika genomgång av Djursholm som föreställd och bebodd plats fokuserar således hur konsekrationens sociala upphöjelse görs i olika skeden av livet och på olika platser i Djursholm. På nästan sjuhundra sidor beskriver han hur Djursholm föreställs på avstånd och av boende, skapandet av dess historia, invånarnas förståelse av platsen och sig själva, samt hur skol- och familjeliv organiseras på ett för Djursholm specifikt sätt. Han arbetar både med intervjuer, observationer, statistik, skönlitteratur, biografier, journalistisk och webbsidetexter. Tillvägagångssättet torde vara bekant för kulturanalytiker, dock är mängden intervjuer, 207 intervjuade personer, kanske något ovanligt. En annan eventuell ovanlighet för de flesta kulturanalytiker är kanske hur han

kreativt väver in statistik i analysen, t.ex. att från Socialstyrelsen ta fram statistik över djursholmarnas vanligaste föreskrivna läkemedel. Denna blandning av empiriskt material ger många olika och inbördes berikande perspektiv på studieobjektet.

I bokens första kapitel beskrivs mediala framställningar om Djursholm; inte helt oväntat beskrivs Djursholm som en plats för rika och framgångsrika, ofta i kontrast till orter som Tensta. Därefter följer en detaljrik genomgång av Djursholms historia, dess byggherrar och skapandet av villastaden som ett pionjärsamhälle. Sedan presenterar Holmqvist hur djursholmarna själva ser på sin ort. Han blandar citat från intervjuer med bl.a. historiska skildringar av djursholmare och bloggtexter. Därtill lägger han sina egna iakttagelser från observationer i Djursholms offentliga miljöer. Här kommer ibland överraskande anekdoter, som den senildemente mannen som går över Djursholms torg naken från midjan och neråt. Istället för att skratta eller viska bakom hans rygg låtsas samtliga närvarande till Holmqvists förvåning som om inget ovanligt pågår. Detta illustrerar Holmqvists tes att det estetiskt upphöjda ideal som präglar Djursholms aura innefattar såväl byggnader, offentliga platser, restauranger som de boende själva. All slags nedsmutsning eller problem som kan hota upphöjelsen måste ignoreras eller döljas.

Ur Holmqvists text träder ett privilegierat Djursholm fram där invånarna i kraft av sitt ekonomiska och sociala kapital kommer runt det mesta och köper bort sysslor de inte vill förknippas med. Holmqvist skriver också om dem som arbetar i Djursholm, den s.k. servicepersonalen som i mångt och mycket tycks sätta en ära i att få arbeta i Djursholm. Något förvånande och talande är att myndighetsutövande lärare, poliser och kommuntjänstemän också räknas in i denna kategori. Holmqvist lyfter också förtjänstfullt fram arbetare och torpare som skrivits ut ur den djursholmska historieskrivningen. Samtidigt som han är skicklig på historiska tillbakablickar på arbetares villkor, gör han dock inte någon djupgående analys av samtida exkluderingsmekanismer. Ibland framkommer att

människor som inte är vita inte är en vanlig syn i Djursholm eller att det i så fall handlar om arbetare. Holmqvist nämner ibland i förbifarten att det är få personer med ”mörk” hud på skolfoton, eller att det på enklare lunchrestauranger hörs polska eller lettiska, men på de mer exklusiva restauranger som djursholmarna frekventerar talas däremot ”världsspråk”. Det hade varit intressant om han följt upp detta ytterligare i relation till sitt argument om konsekration, för utifrån det empiriska underlaget tycks det som att Djursholm inte bara konsekrerar ledare, utan till största del vita västerländska manliga ledare. I hans beskrivningar av djursholmarnas självuppfattningar återkommer ofta referenser till hemmafruar, daglediga kvinnor, hemmafrusbloggar, något som också hade tjänat på att lyftas fram som ett tydligare sammanhang i relation till konsekrationen. Holmqvist pekar ibland åt det hållet, exempelvis när han konstaterar att de flesta som omskrivs i nekrologer är män, men gör ingen sak av det när han på nästa sida enbart redovisar yrkestitlar från en herrklubb. Han lyfter förvisso fram heteronorm, kärnfamiljens centralitet och hur frånskilda inte har råd att bo kvar, men det är först efter fyrahundra sidor som han sätter de hemmavarande kvinnorna i ett större sammanhang, när han konstaterar att Djursholm kan sägas vara männens värld.

Barnen är viktiga i Djursholm och deras roll för konsekrationen återkommer i många kapitel. Många djursholmare har stora barnkullar och i lokalsamhället finns institutioner och aktiviteter för barn och unga där kontakt sker mellan de vuxna. Eftersom den sociala framtoningen är det viktigaste blir föräldraskapet en arena för ledarutveckling. Holmqvist menar att Djursholm karaktäriseras av en vurm för familjelivet, samtidigt som många barn av skolpersonal beskrivs som mycket ensamma och vars föräldrar mest ”tänker på sig själva” som en lärare uttrycker saken. Holmqvist menar att djursholmare inte älskar sina barn mindre än andra, utan att de bara tänker som ledare. Han beskriver vidare hur ting, aktiviteter och människor i denna upphöjda ledarvärld ska vara tilltalande. I de många intervjuцитaten framträder en kravfylld miljö där många har svårt att vara nöjda med sig själva,

särskilt barn och ungdomar som kämpar för toppbetyg och mår dåligt. Holmqvist låter även boende och tjänstemän beskriva en utbredd drog- och alkoholkultur, något som han menar i många fall kan förstås som självmedicinering.

Holmqvist redogör även för sådant som djursholmare upplever som hot mot samhällets upphöjdhed: inflyttare som flyktingbarn, funktionshindrade, barnlösa eller nyrika från finansvärlden som inte kan de djursholmska koderna, liksom mobilmaster, fel slags byggprojekt eller kommunsammanslagningar. Sedan finns förstås de inre hoten, Holmqvist beskriver de interna hierarkierna och de sätt på vilka djursholmare upprätthåller social distans i sitt område. Djursholmarnas religiösa ceremonier och ritualer skärskådas också. Djursholmarnas egna kapell är centralt för den sociala gemenskapen och konsekrationen av invånarna. Dock, menar Holmqvist, är religionen ingen själsfråga i lokalsamhället utan något som gör djursholmarna heliga i social och moralisk bemärkning.

Avslutningsvis ägnar Holmqvist mycket uppmärksamhet åt skolans institutioner och den djursholmska pedagogiken. Tyngdpunkten på detta blir förståelig med tanke på hans argument om att kunskap inte har någon betydelse i en konsekration. Holmqvist visar hur den djursholmska pedagogiken värderar sociala egenskaper snarare än intellektuell reflektion. Allt ska vara meningsfullt och syfta till ett mål, inte ens förskolebarn får ha ”flummig fri lek” på schemat. Här visar citat från personal på hur föräldrarnas förväntningar och oro för att barn ska vara ”onormala” eller halka efter börjar redan i förskoleåldern. Holmqvist menar att inom detta skolväsende står personen och inte bildning i centrum. Det är, menar han, en instrumentell kunskapssyn, där t.ex. Shakespeare som varumärke för den egna personen är viktigare än dramatikens innehåll. Här lyfter han också fram egenheter som hur diagnosen dyslexi kan fungera som taktisk strategi för att klara pressen, liksom hur fusk förstås som ett rimligt sätt att nå framgång inom de spelregler eleverna rör sig med. Det särskilt djursholmska uppförandet är också något som noteras av skolpersonal, ungdomarna beskrivs som trevliga, artiga och bele-

vade, men samtidigt finns en distans mellan dem och den servicepersonal som lärarna utgör.

Sammantaget bjuder Holmqvist på tät etnografi över Djursholm, han täcker många delar av livets cykel, från förskola till ålderdomshem. Han gör inga stora analytiska gester, istället ligger han nära empirin och låta det rika materialet tala. Ur det framkommer ett mycket utstuderat samhälle där allt syftar mot ledarskapets konsekration, allt ifrån skolgång, bröllop eller söndagslunch med familjen blir till instrument för att skapa social och moralisk upphöjdhet. För den som är nyfiken på Djursholm eller vill få en djupare förståelse för hur eliters makt och inflytande skapas, återskapas och upprätthålls finns här mycket att hämta. Djursholm framstår som ett samhälle som delvis tycks stå utanför de regler, lagar och byråkratiska ordningar som gäller övriga landet. Bitvis är det en skrämmande bild av en ort vars invånare betraktar sig själva och betraktas av andra som upphöjda över lagen, där personal inom skola och förskola drar sig för att anmäla misstänkta fall av våld, incest eller andra missförhållande i hemmet av rädsla för ett starkt föräldrakollektiv som sluter sig samman eller ”bussar advokater” på allt som hotar dem.

Holmqvist håller fokus på hur konsekrationen görs genom boken, dock sker en del upprepningar och ibland förlorar han sig i de emiska myterna och den analytiska distansen försvinner. Hans argumentation för hur Djursholm kan förstås som en konsekration är övertygande, inte minst för den rika etnografi han stödjer sin argumentation på. Dock tror jag att Holmqvists studie kan läsas i ett vidare perspektiv, som ett koncentrat av hegemoniska idéer som präglar vår samtid – prestationskrav, entreprenörskap, nytto-tänk, det säljbara och anställningsbara subjektet, varumärkesfiering av platser och människor, kundfokus i tidigare offentlig verksamhet osv. är del av ideologier och diskurser som präglar hela samhället. Det är dock först i efterordet som Holmqvist höjer sig över sitt material och gör en analys kopplad till större sammanhang och annan forskning. Först där knyter han den djursholmska konsekrationens ideal och praktiker till ett omkringliggande Sverige som han menar alltmer kommit att präglas av

konsekrationer. Boken hade tjänat på att kortas några hundra sidor och att detta efterord som ger en helt ny analytisk nivå fått vara mer närvarande även i de empiriska kapitlen. Annars finns en risk att den som inte läser det mycket korta efterordet får med sig en förståelse av att det Djursholm som Holmqvist beskriver är något exklusivt och unikt, snarare än del av större sammanhang och ideologier verksamma i samtida Sverige.

Jenny Ingridsson, Sundsvall

Håkan Möller: *Lyx och mode i stormaktstidens Sverige. Jesper Swedberg och kampen mot perukerna*. Atlantis, Stockholm 2014. 205 s., ill. ISBN 978-91-7353-668-4.

”Ej går så snart en måne om, // Som det manér nu senast kom // Med nytt förbytas måste. // En man nu drager kvinno hår, // En kvinna i främmand dräkt hon går, // Evad det månede kosta” (cit. i Möller 2014, s. 9). Denna psalmstrof, som kritiserar mode som uttryck för högfärd och fåfänga, citerad av Skarabiskopen Jesper Swedberg (1653–1735) i dennes *Lefwernes Beskrifning*, väckte för några år sedan litteratur- och religionsvetaren Håkan Möllers nyfikenhet. Strofen ingår i en klagopsalm i svenska kyrkans första rikstäckande psalmbok från 1695. Resultatet av Möllers nyväckta intresse för dessa psalmrader föreligger nu i boken *Lyx och mode i stormaktstidens Sverige. Jesper Swedberg och kampen mot perukerna*, där författaren ger en god överblick över den debatt som fördes i slutet av 1600-talet kring lyx, mode, samhälle och moral.

Jesper Swedberg fungerar, i kraft av sin upprördhet och benägenhet att brännmärka så gott som varje modeyttring (ett särskilt agg hyser han till peruker), som ett slags huvudperson i boken, dess ”röda tråd”. Det kapitel som följer på inledningen bär rubriken ”Lyx, mode, moral och samhälle – en lång historia” och visar att den diskussion som fördes i Sverige under 1600-talet hade sina rötter i antiken. Redan So-